

Bódán Zsolt

Pártok és választások Gyulán 1887-88-ban

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a dualizmuskori Magyarország országos politikai pártjainak konkrét helyi megjelenését egy megyeszékhely, Gyula életében. Feltárja azokat a legfontosabb jellemzőket, melyekkel megragadható a pártok működése, szerepe a helyi politikában és társadalomban és egyúttal rávilágítson mindezek kapcsán arra a sajátos viszonyrendszerre, mely a helyi és az országos politikát egymáshoz fűzi vagy éppen eltávolítja.

Mindehhez a legkedvezőbb formának egy esettanulmány kínálkozik, melynek keretében az 1887-88-as többfordulós választások eseményinek elemzése során mutathatunk rá a gyulai pártélet és politika legfontosabb jellemzőire. Tehetjük ez azért, mert nézeteink szerint a választások különleges időszakát jelentik a politika történetének. Olyan sűrített pillanatai a történelem folyamatának, melyekben felfokozott intenzitásuk következtében sokkal inkább megragadhatóak azok a sajátos cselekvési formák melyekkel egy közösség politikai magatartásformái jellemezhetőek.

A gyulai pártok és választások vázlatos története 1887-ig

Az első népképviselői választáskor 1848-ban még nem alakultak szorosabb értelemben vett pártok, bár a városon belüli törésvonalak, melyek a későbbi választásokon nem egyszer hangsúlyos szerepet kaptak, már ekkor kirajzolódtak. A választási küzdelem során két tábor, a nemesi-értelmiségi réteg valamint a frissen választójogot nyert parasztság mérkőzött meg egymással. A vármegyei elit nagy meglepetésére az utóbbi jelöltje Bessenyei Károly győzelmet aratott a nagy népszerűségnek örvendő, s a gyulai márciusi eseményekben aktív szerepet játszó Terényi (Stummer) Lajossal ellenében, hiszen Bessenyei 355 szavazatával szemben Terényi mindössze 183-at kapott. Ugyanebben az évben ismét választásra került sor, mivel a frissen megválasztott képviselő néhány hónappal később lemondott, ekkor újból a földműves osztály jelöltje Huszka Mihály szerezte meg a mandátumot ezúttal Kenéz Lajos református lelkésszel szemben.¹

¹ SCHERER FERENC: *Gyula város története. A rendezett tanácsú város.* II. Kötet. Gyula. Gyula M. Város Kiadása. 1938. 22-25. (a továbbiakban SHERER 1938) Újabb feldolgozása a választási küzdelmeknek: ERDÉSZ ÁDÁM: *Emberek és folyamatok a történelemben. Írások Békés megye történetéből.* Békéscsaba. Békés Megyei Könyvtár. 2003. 33-43. (a továbbiakban: ERDÉSZ 2003)

Az 1861-es választásokon, még mindig tényleges pártszínezet nélkül, ismét a korábbi követet, Huszka Mihályt választották meg 407 szavazattal. Ellenfele Szombathelyi Antal 197 szavazatot kapott.²

Az 1865-ös választásokon három jelölt mérkőzött meg egymással, s a későbbiekben az ellenzék táborához tartozó Beliczey István került ki győztesen 380 szavazattal, Nagy Károly ügyvéd 217 és Huszka Mihály 142 szavazatával szemben.³

A kiegyezést követő első választás idején, 1869-ben beszélhetünk először a szorosabb értelemben vett pártok gyulai megjelenéséről. Ezek az országos mintát követve szerveződtek meg, annyiban egyszerűsítve a helyzetet, hogy mindössze két tábor, a Deák párt és a közjogi ellenzék mérkőzött meg egymással és a 48-as párt, vagyis a szélsőbal önállóan nem lépett fel a városban. A két tábor a már 1848-ban megjelenő törésvonalak mentén szerveződött: az „intelligencia” szinte teljes egészében a Deák párthoz – gyulai szóhasználatban a jobbpárthoz –, míg a választók többségét kitevő parasztság a közjogi ellenzékhez – a balpárthoz – csatlakozott. Az elsősorban az úrbéri ügyek rendezésével elégedetlen parasztságot nem volt nehéz a kormánypárt támogatásával induló, a helyi földesúri családhoz tartozó gróf Wenckheim Frigyes uraság ellen hangolni, így a megyei közjogi ellenzék vezére Beliczey István fölényes győzelmet aratott: 1508 szavazatával szemben ellenfele mindössze 481 szavazatot kapott.⁴

Hasonló felállásban és eredménnyel zajlottak le a választások három évvel később, 1872-ben is. Ekkor a korábbi képviselő öccse a balpárti Beliczey Rezső szerezte meg a mandátumot a Deák párt jelöltje, Hajóssy Ottó megyei főjegyző ellenében. Csak az arányok módosultak valamelyest: 1196 szavazat 555-el szemben.⁵ Hajóssy helyzetét még az sem erősítette meg, hogy a választást megelőző két évben 1869-71 között éppen az ő tulajdonában és szerkesztésében jelent meg a megye első Deák párti lapja a *Békés*. Olvasótábora viszont éppen abból a körből került ki, amely amúgy is a kormánypártot támogatta, így igazi hatást a választások tekintetében nem érhetett el.⁶

A kormány párt helyzetét erősítendő a következő évben, 1873-ban gyulán Deák-kör alakult, léte azonban oka fogyottá vált az 1875-ös fúzió és a Szabadelvű párt létrejötte kapcsán, így két év után megszűnt. A szabadelvű pártban tehát Gyulán is egyesült a korábbi

² SCHERER 1938. 130.

³ SCHERER. 1938. 140.

⁴ KÓHN DÁVID: *Gyulai régi követválasztások*. In: *Válogatás Kóhn Dávid írásaiból. Cikk, krónikák, legendák*. Szerk.: ERDÉSZ Ádám. Gyula. Békés Megyei Levéltár. 2004. 82-85. (a továbbiakban: KÓHN 2004); SCHERER 1938. 146.; Újabb feldolgozása a választási küzdelmeknek: ERDÉSZ 2003. 44-47.

⁵ SCHERER 1938. 146.

⁶ SCHERER 1938. 177.; MERIK JÓZSEF: *A gyulai újságírás történetének vázlata*. Gyula. 1988. 1.

jobb és balpárt. Az új párt alakítására a városháza nagytermében 1875. május 10-én került sor. Az ünnepélyes aktus azonban nem tette semmissé egy csapásra a meglévő ellentéteket. Az új párt irányítása a korábbi ellenzék kezébe csúszott, s mivel nem sikerült megegyezni a képviselőjelölt személye felől, a párt két részre oszlott. Egyik fele az előző ciklusban megválasztott balpárti képviselő, Beliczey Rezső, míg másik fele a gyulai apát plébános Göndöcs Benedek mögött sorakozott fel. A választásokon előbbi kerekedett felül: 493 szavazatával szemben Göndöcs mindössze 302-t kapott.⁷

1878-ban a Szabadelvű párt mellett zászlót bontott Gyulán a szélsőbal, vagyis a Függetlenségi és 48-as párt is, létrehozva ezzel a következő évtizedek alapvető városi pártmegoszlását. Ahhoz azonban, hogy az ellenzék újból képviselőt küldhessen a parlamentbe, még majd egy évtizedet várnia kellett. A választásokon a korábban egyszer már elbukott gróf Wenckheim Frigyes indult a Szabadelvű párt színeiben, megválasztása azonban biztosnak látszott, hiszen egyetlen városrészt, a református Újvárost leszámítva egész Gyula támogatását élvezte. A 48-as párt, miután a volt baloldali intelligencia egységesen a másik táborhoz csatlakozott, nem állított helyi jelöltet, hanem az országos párt vezéréhez Irányi Dánielhez fordult, aki Krivácsy József volt 48-as honvédet ajánlotta. A választáson nem született meglepetés, az idegenből jött jelölt alul maradt Wenckheim gróffal szemben 227:529 arányban.⁸

1881-ben pártonkívüliként, de 67-es programmal, s a Szabadelvű párt támogatásával ismét elindult Göndöcs Benedek apát a választásokon s ezúttal győzedelmeskedett is a 48-as párt fiatal ügyvéd jelöltjével, Jancsovits Emillel szemben. Az ellenzék erősödését jelzi, hogy már nem csak az Újvárosból kerültek ki támogatói s szavazóinak a száma majd százszal emelkedett a három ével korábbihoz képest, igaz ez a másik pártról is elmondható, ugyanis Jancsovitsra 323, míg a megválasztott képviselőre 624 voksot adtak.

1884-ben a pártfelállás, a tendencia és a megválasztott képviselő személye is változatlan maradt. A 48-as párt megtartotta szavazótáborát szemben Göndöccsel, akinek csökkent a támogatottsága, azonban 542 szavazatával még így is jelentős győzelmet aratott a most már nyíltan szabadelvű színekben induló apát ellenfelével a város polgármesterével, Dobay Jánossal szemben, akire 322-en szavaztak.⁹

⁷ *Az elmúlt hét.* In: *Békés*, III. (1875. július 4.); SCHERER 1938. 259.

⁸ SCHERER 1938. 259.; KÓHN 2004. 85-91. Újabb feldolgozása a választási küzdelmeknek: EERDÉSZ 2003. 47-49.

⁹ SCHERER 1938. 259-260.; KÓHN 2004. 98-105.

Az 1887-88-as választások Gyulán

Az eddig leírtakból világosan láthatóvá válik, hogy 1887-re rögzült Gyulán is az országos mintákat követő pártfelállás, kialakultak azok a keretek, melyek a dualizmus kori választások és ennek kapcsán a pártok működésének sajátosságait adják. Most egy konkrét választási mozgalom, az 1887-88-as részletes elemzése kapcsán nézzük meg, hogy ezek a keretek hogy töltődtek meg tartalommal, a politika milyen helyi sajátosságait és milyen országos elemeket figyelhetünk meg a gyulai pártok működésében.

A választási mozgalom eseménytörténete

Az 1887 nyarán esedékes képviselő választásokra való felkészülés kora tavasszal indult meg Gyulán. Bár a Függetlenségi és 48-as párt szervezése az egyes városrészekben már az év elejétől megindult, az első igazán említésre méltó esemény Csatár Zsigmondnak a városba látogatása volt az ellenzék hívására március elején. Csatár ekkor még nyilvánosan nem lépett fel, csak értekezleteken nyilatkozott meg, s valószínűleg esetleges jelöltségéről folytatott tárgyalásokat az akkor még szerveződés alatt álló helyi ellenzéki párt képviselőivel.¹⁰ Nem sokkal később Csatár már nagy tömeg előtt nyilvánosan is szerepelt a városban, ünnepi beszédet tartva március 15-én. Ezután legközelebb csak decemberben találkozunk vele újra, mikor már, mint önjelölt a maga javára korteskedett. Távolmaradás talán annak is köszönhető, hogy a 48-as párt végül is nem őt, hanem az ismert helyi ügyvédet, Hajóssy Ottót választotta képviselőjelöltjéül márciusi nagygyűlésén, mintegy kétezer fő jelenlétében.¹¹

Alig egy hónappal később újabb ismert vendéget fogadhatott a 48-as párt, a központi választmány küldöttként ugyanis április 10-én Orbán Balázs látogatott a városba, mint a lapok írták, azzal a céllal, hogy Hajóssy jelöltségét megerősítse, és összetartásra buzdítsa a 48-as párt híveit, mivel állítólag a párt egy része egy másik jelöletet akart felléptetni (talán Csatárt? Nem tudjuk...). A 48-as párt helyi elnökénél Jancsovits Emilnél megszálló híresség a délután folyamán végiglátogatta az olvasóköroket, részt vett a párt végrehajtó bizottságának ülésén a Magyar Király vendéglőben, majd egy a tiszteletére adott

¹⁰ *A megmentett haza és az elveszett paradicsom.* In: *Békés*, VI. (1887. március 6.)

¹¹ *A gyulai 48-as párt.* In: *Békés*, VI. (1887. március 27.)

vacsorán, majd másnap a Király előtti téren tartott pártgyűlésen szónokolt mintegy 2-3000 ember előtt.¹²

Ugyanaznap került sor az ellentábor első megmozdulására is: Nagy Károly vezetésével egy 60 tagú küldöttség kereste fel Göndöcs Benedeket és kérte fel újból a képviselőjelöltség elvállalására. Az apát válaszában kijelentette, hogy *„Ő noha a képviselő állásra ezentúl nem vágyakozik is, a választópolgárok esetleges többsége előtt meghajlik és mint pártonkívüli képviselő hajlandó a következő öt évre is mandátumot vállalni.”*¹³ Ezt követően természetesen az immár újbóli képviselőjelölt este díszvacsorát adott, melyre az egész küldöttséget meghívta.

A következő bő egy hónapban látványos események nem történtek, csendben zajlott a párok szervezése a városban, melyek fontos színterét a városrészek olvasókörei adták. Az 1887-1892-es országgyűlés egybehívását elrendelő királyi meghívólevél kihirdetése után azonban megélénkültek az események. Pünkösöd keddjén, május 31-én mindkét tábor pártgyűlést tartott. Délelőtt a városháza előtti téren Göndöcs Benedek tartotta meg beszámoló beszédét mintegy 2000 fő előtt. Utána Nagy Károly szónokolt ismét képviselőnek ajánlva Göndöcsöt. Ezután díszebéd következett a képviselőjelöltnél, melyen *„a kerület színe java részt vett.”*¹⁴ Göndöcs beszéde egyébként nyomtatásban is megjelent, és szétküldetett a választóknak. Ezzel azonban még nem értek véget a Szabadelvű párt rendezvényei a napra. Délután ugyanis a választók Ladics Györgyöt pártelnöknek választották s egy 100 tagú pártbizottságot is alakítottak. Lényegében ezzel az aktussal alakult meg formailag is a párt, mindössze bő három héttel a választások előtt. Összehasonlításképpen a 48-as pártnál ugyanez az esemény már hónapokkal korábban még márciusban megtörtént.

Szintén pünkösöd keddjének délutánján tartotta meg Hajóssy Ottó több ezres tömeg előtt programbeszédét. A gyűlésen Pártos Béla, az országos választmány küldötte is jelen volt és beszédet tartott csakúgy, mint Jancsovits Emil pártelnök, aki nemegyszer reflektált a délelőtti Göndöcs beszédben elhangzottakra is. Itt is természetesen bankett zárta az eseményeket a Magyar Király vendéglőben.

Két nappal később június 2.-án összeült a gyulai központi választmány és a választás napját június 21.-ére tűzte ki, egyúttal megválasztották választási elnökül Nagy Károlyt és döntöttek a szavazás rendjéről. Ugyanaznap tartott ülést a Szabadelvű párt 100

¹² Orbán Balázs Gyulán. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. április 13.); *A gyulai negyvennyolczas* In: *Békés*, VI. (1887. április 17.)

¹³ Göndöcs Benedek In: *Békés*, VI. (1887. április 17.)

¹⁴ Beszámoló. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 4.); *Pártgyűlés*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 4.); *Választási mozgalmak*. In: *Békés*, VI. (1887. június 5.)

tagú bizottsága is, és felhívást bocsátott ki, melyben a választókat Göndöcs melletti szavazásra buzdította. Ezt valamennyi választópolgárnak megküldték s egyben falragaszok útján is közhírré tették. Egyúttal döntöttek róla, hogy június 5-én fáklyás zenével tisztelik meg képviselőjelöltjüket. A fáklyás zenéhez a közönség a Komló vendéglő előtt gyülekezett, majd a városháza és a megyeháza utcákon zeneszóval elvonulva érkezett a plébániához, ahol Nagy Károly üdvözlő szavait Göndöcs Benedek viszonzta.¹⁵

A 48-as párt következő gyűlését június 12-én tartotta, ismét a Magyar Király előtt mintegy háromezer főre menő sokaság jelenlétében. Az elhangzott beszédek a szabadelvű párt utóbb kiadott proklamációjának cáfolatára összpontosítottak leginkább.¹⁶

A Göndöcs tábor még tartott egy nagygyűlést 19-en, ezt leszámítva azonban az utolsó hét eseményit nem tudunk rekonstruálni, mivel a legfőbb forrásnak tekinthető Békés a következő indoklással lemondott a történesek megörökítéséről: „*Mindkét pártnak vannak dolgai, melyek erősen igénylik, hogy fátyolt vessünk rájuk, és az izgalmak közepette nem akarunk erősebb kritikát gyakorolni.*”¹⁷ Annyit mindenesetre tudunk, hogy nagyméretű „plakátháború” bontakozott ki - mindkét tábor ilyen formában próbálta meggyőzni a választókat a saját igazáról – és, hogy feszültségek odáig fokozódtak, hogy a hatóságok a fegyveres erők kirendeléséről döntöttek a választás napjára.¹⁸

A választást megelőző este a Szabadelvű párt támogatói a Komlóban, míg a 48-as pártiak a Magyar Királyban tartottak értekezletet. Utóbbiak ismét maguk között üdvözölhették Orbán Balázst is. A következő nap, június 21.-én a Göndöcsöt támogatók a Komlótól indulva fúvószenekar kíséretében a városban egy nagyobb kört megtéve vonultak a városháza elé, az ellentábor a magyarvárosi olvasókör elől indulva hasonlóképpen járt el. A két tábor honvédekből álló kordon választotta el egymástól, mint kiderült teljesen feleslegesen. A fél kilenckor induló szavazás ugyanis a legnagyobb rendben zajlott le. Az eredményre délután háromig kellett várni: 1027-en szavaztak, ebből Hajóssyra 682-en és Göndöcsre 345-en. Így Gyula város 15 év után először ismét ellenzéki képviselőt küldött az országgyűlésbe. A választások egyébként az egész megyében a kormánypárt kudarcát hozták. Békés egyetlen választókerületében sem tudott a Szabadelvű párt mandátumot szerezni.¹⁹ A kudarc után még a megye 1876-óta hivatalban lévő főispánja Beliczey István is, aki az 1875-ös fúzió előtt a

¹⁵ *Választási mozgalmak.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 8.); *Fáklyás zene.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 8.); *Hirdetmény.* In: *Békés*, VI. (1887. június 12.)

¹⁶ *Pártmozgalom.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 15.)

¹⁷ *A képviselőválasztás.* In: *Békés*, VI. (1887. június 19.)

¹⁸ *Fegyveres erő van kirendelve.* In: *Békés*, VI. (1887. június 19.)

¹⁹ *A választás* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 22.); *Az országgyűlési képviselőválasztás eredménye megyénkben.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 25.); *A tekintetes vármegye nagyságos képviselői és méltóságos választói.* In: *Békés*, VI. (1887. június 26.)

közjogi ellenzék vezére és két alkalommal a város képviselője volt, benyújtotta lemondását, amit azonban nem fogadtak el.²⁰ Göndöcs bukása országosan is feltűnést keltett. A Budapesti Hírlap külön cikkben emlékezett meg róla s utalva Göndöcs kövér testalkatára „súlyos veszteségnek” minősítette az esetet s úgy fogalmazott, hogy Gyulán „*a hat kövér esztendő, mely alatt Göndöcs volt képviselője felváltja az öt sovány év*”.²¹

Hajóssy Ottó azonban nem sokáig örülhetett mandátumának. Amikor augusztus végén támogatói zászlók alatt, a polgármester és számos tanácsos részvételével kísérték ki a vasúthoz távozó képviselőjüket, senki nem gondolta hogy az alig 44 éves ügyvédnek már csak hónapjai vannak hátra.²² Az országgyűlés még alig kezdte meg működését, mikor Hajóssy Ottó december 5.-én meghalt.²³ A központi választmány elkerülendő a városban uralkodó amúgy is feszült hangulat további fokozását s a hosszas kampányt közeli időpontot, december 28-át tűzte ki az időközi választás időpontjául, így lényegében közvetlenül Hajóssy halála után megindult a pártok újraszerveződése és a felkészülés a választásra. Most azonban a nyári küzdelmekről eltérően nem csak két, hanem négy szereplő is jelentkezett hosszabb–rövidebb időre a város politikai porondján, hiszen a Szabadelvű és a Függetlenségi és 48-as párt mellett a Mérsékelt Ellenzéki párt valamint Pártonkívüliként Göndöcs Benedek és Csatár Zsigmond is fellépett a mandátum megszerzéséért. A közeli határidő ellenére a pártok szerveződése csak vontatottan haladt, ugyanis a legfontosabb kérdésben, a jelöltek személyében nehezen született döntés. A 48-as párt részéről a helyi intelligencia köréből felmerült Jancsovits Emil pártelnök, Dutkay Béla és Berényi Ármin személye, de emellett országosan ismert politikusok neve is szóba került, mint Hermen Ottó vagy Verhovay Gyula, a kormányoldalon pedig Lukács György államtitkár, Geiszt Gáspár és Terényi Lajos között ingadoztak a Szabadelvű párt hívei. Göndöcs Benedek pártonkívüliként jelezte mindenképpen indulását, és már Hajóssy halálát követő héten a nyári választásokon antiszemita programmal Kecskeméten elbukott Csatár Zsigmond is a városba érkezett, s plakátokon hirdette december 18-i nagygyűlését.²⁴

Elsőként a 48-as párt nagygyűlésére került sor december 11-én a Király vendéglő előtti téren. Az országos választmány részéről Justh Gyula érkezett a városba, azonban az ő jelenléte sem segített abban, hogy a párt bármelyik jelölt mellett határozottan állást tudjon

²⁰ *A főispán* In: *Békés*, VI. (1887. július 17.)

²¹ A Budapesti Hírlap cikkéből hosszas kivonatot közölt a Békés-Gyulai Híradó: „*Egy súlyos veszteség*”. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 25.)

²² *A németvárosi olvasókör*. In: *Békés*, VI. (1887. augusztus 27.)

²³ *Hajóssy Ottó temetése*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 10.); *Hajóssy Ottó*. In: *Békés*, VI. (1887. december 11.)

²⁴ *Képviselő jelöltek*. In: *Békés*, VI. (1887. december 11.); *A választási mozgalmak*. In: *Békés*, VI. (1887. december 18.);

foglalni, így a gyűlés lényegében eredmény nélkül oszlott fel.²⁵ Egy héttel később a párt újabb nagygyűlést tartott, akkor már a tavasszal is Gyulára látogató Orbán Balázs képviselte az országos pártot és amellett, hogy Jancsovitsot ajánlotta jelöltnek, élesen elhatárolódott az ugyancsak 48-as programmal fellépő Csatártól, kijelentve, hogy a párt semmilyen közösséget nem vállal vele s sorai be nem fogadja. Ugyanaznap volt Csatár nagygyűlése is, melyen az izgató beszédében a városi vezetők mellett természetesen Orbánt is támadta, hangoztatva igazi 48-as voltát. Szereplése révén a gyulai Függetlenségi és 48-as párt lényegében két táborra szakadt Jancsovits és Csatár között.²⁶

Három nappal később, 21-én a gyulai egyesült Mérsékelt Ellenzéki párt tartott értekezletet, a pártnak azonban ténylegesen megalakulnia sem sikerült, a megjelentek ugyanis sem elnököt sem bizottságot, sem képviselőjelöltet nem tudtak választani. Sőt a fellépő szónokok a jelenlévőket inkább Göndöcs támogatására buzdították, így az értekezlet minden tényleges eredmény nélkül oszlott fel. Az is csak utóbb derült ki, hogy megalakulása esetén a párt jelöltje a nem sokkal korábban még a Szabadelvű párttal együtt említett Geiszt Gáspár lett volna. Ezt az egy sikertelen kísérletet leszámítva a mérsékelt ellenzék további működésének nincs nyoma a városban.²⁷

A Szabadelvű párt értekezletére, melyen a párt tényleges megalakítása és a jelölt állítás megtörtént december 23-án került sor a Komló vendéglőben. Itt Nagy Károly ideiglenes pártelnök Göndöcsöt ajánlotta jelöltnek, majd leköszönt posztjáról és kezdetét vette a tisztújítás. Elnökül Dr. Kovács István vármegyei főorvost választották, majd 3 alelnököt és egy 35 tagú bizottságot is választottak a jelenlévők. Azután küldöttség ment az apátért, aki megjelenvén rövid beszédben fogadta el s köszönte meg a párt támogatását és a jelöltséget. Ezzel a Szabadelvű párt és Göndöcs útjai ismét összekapcsolódtak.²⁸

A választási mozgalmak a karácsonyi ünnepek idején sem lanyhultak. A korteskedés mindenütt folyt már az ünnep első napján is, de nyíltszíni szereplésekre csak a második napon vállalkoztak a pártok. December 26-án a Korona előtt Csatár tartott nagygyűlést, amit másnap a németvárosi templom előtti téren megismételt, ezek mellett pedig a körökben és egyletekben, sőt házról házra járva toborozta párthíveit. A választás előtti utolsó napon 27-én természetesen a másik két tábor sem pihent. A 48-as párt a Király előtt tartotta gyűlését, melyen a vendég nem volt más, mint Horváth Ádám, Kecskemét

²⁵ *A negyvennyolcas párt.* In: *Békés*, VI. (1887. december 18.)

²⁶ *A függetlenségi párt értekezlete.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 24.); *Választási mozgalmak.* In: *Békés*, VI. (1887. december. 25.)

²⁷ *Pártmozgalom.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 24.)

²⁸ *A szabadelvű párt.* In: *Békés*, VI. (1887. december. 25.); *Pártértekezlet.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 24.)

országgyűlési követe, aki a nyáron győzedelmeskedett Csatárral szemben, s aki a 48-elvek mellett leginkább volt ellenfele viselt dolgairól beszélt. Mellette a jelöltségről lemaradt Dutkay Béla, a párt új elnöke ajánlotta elődjét, Jancsovitsot a választók bizalmába a másnapi szavazáson. A Szabadelvű párt szokás szerint a Komló termeiben tartotta értekezletét, megerősítette Göndöcs támogatását és bizalmi férfiakat választott a másnapi szavazáshoz.²⁹

A választás napján, december 28-án a 48-as párt a Messinger kávéházban, a Szabadelvű párt a Komlóban, míg Csátár tábora a Korona vendéglőben gyülekezett, majd zenekarok kíséretében vonultak a városházához. A Nagy Károly választási elnökletével lezajló szavazás csak lassan indult meg, sokan elmaradoztak a körletekből, akiknek a szavazatát később is elfogadták, s csak utólag jegyezték be. Kora délutánra alakult ki a végeredmény, mely szerint Jancsovits 238, Göndöcs 321, míg Csátár 385 szavazatot kapott.³⁰

Mivel abszolút többséget senki nem szerzett, így a törvény szerint a két legtöbb szavazatot kapó jelölt között pótválasztást kellett kiírni. Ennek időpontjául a központi választmány január 14-ét jelölte meg.³¹ A következő bő két hétben a Szabadelvű párt legfőbb törekvése arra irányult, hogy megnyerje magának korábbi ellenfele a 48-as párt támogatását illetve, hogy minden lehető eszközzel elbizonytalanítsa Csátár mellett állókat. Ennek jegyében zajlott december 30-i értekezlete is, ahonnan küldöttséget menesztettek a 48-as párt végrehajtó bizottságához, kieszközlendő támogatásukat, valamint határoztak egy az összefogást meghirdető felhívás nyomtatásáról, és a 48-as párti szavazókhoz való szétküldéséről.³² Mindeközben Csátár már az újév első napjaiban nagy tömeg előtt tartott népgyűlést, melyet január 11-én, majd 13-án is megismételt.

A „lejárató kampány” elemei is egyre nagyobb teret kaptak mindkét oldalon. A város két hetilapja, a *Békés* és a *Békés-Gyulai Híradó* egyértelműen Göndöcs mögött sorakozott fel, s annak ellenére hogy egyik sem volt politikai lap, Gyula érdekében nyíltan az apát melletti szavazásra buzdította a lakosokat, miközben fóruma volt minden olyan hírnek mely Csátár helyzetét gyengítette. Ilyenek pedig kerültek bőven, hiszen sorra derültek ki a hírhedt demagóg korábbi viselt ügyei, illetve lepleződtek le a gyulai szónoklatiban hangoztatott hamis állításai. Ezekre az ügyekre a Szabadelvű párt a sajtó nyilvánossága mellett plakátok és szórólapok segítségével is igyekezett ráirányítani a szavazók figyelmét, sőt Csátár korábbi szerepléseinek helyszínéről hozatott tanukkal igyekezett nyomatékot adni

²⁹ *Pártokértekezlete*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 31.); *Választási mozgalmak*. In: *Békés*, VII. (1888. január 1.)

³⁰ *A választás*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 31.); *A választás*. In: *Békés*, VII. (1888. január 1.)

³¹ *Gyula város központi választmánya*. In: *Békés*, VII. (1888. január 1.)

³² *A szabadelvű párt értekezlete*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 31.);

szavainak.³³ Eközben Csatár természetesen minden tagadott s beszédeiben nyíltan izgatott a városi urak és Göndöcs ellen.³⁴

A színpalak mögött azonban más irányú folyamatok is zajlottak. Csatár, talán maga sem bízva sikerében, felajánlotta visszalépését 10000 forint ellenében, amit Göndöcs el is fogadott, azonban az alku indiszkréciónak nem jött létre. A kiszivárgó hírek után Csatár mélységes felháborodottságának hangot adva tagadott mindent.³⁵ Hasonló ügyben a törvényszék is ítéletet hozott Csatár főkortesével, Steingervald Jánossal szemben, aki azt ígérte a Szabadelvű párt egyik hangadójának Szénássy Józsefnek, hogy 3000 forintért melléjük állítja a mérleg nyelvét jelentő németvárosi szavazókat, majd mikor ez kitudódott huncut gazembernek nevezte Szénássyt. Ez utóbbi tettéért marasztalta el a bíróság becsületsértés vádjával s nem a vesztegetés kapcsán, ami inkább átlagos kortes tevékenységnek számított.³⁶

Január 14-én a választás a szokásos rend és külsőségek közepette (zenekar felvonulás, zászlók stb.) zajlott le, de nem a „szokásos” eredménnyel: országos meglepetést keltve ugyanis Csatár győzedelmeskedett mindössze 15 fős többséggel 584 szavazatot szerezve 569 ellenében. A dolog pikantériáját az adta, hogy dacára a Szabadelvű párt összefogást hirdető felhívásának a városi intelligencia 21, zömében 48-as párti tagja nem szavazott, mivel úgy vélték, hogy Csatárt maga a kormánypárt hívta eredetileg Gyulára, hogy ezzel megossza az ellenzék táborát. Ezzel a tetteikkel viszont, tekintettel a szoros eredményre, közvetlenül is hozzájárultak Csatár sikeréhez.³⁷

A választás ezzel befejeződött, az események sora azonban még nem zárult le, a város 20 tekintélyes polgára ugyanis petícióban támadta meg a végeredményt, kifogásolva egyrészt a szavazás rendjében elkövetett szabálytalanságokat, másrészt a korteskedés során tapasztalható visszaéléseket. Csatár persze szórólapokon és egyre hevesebb hangvételű nagygyűléseken bizonygatta igazát, de ez nem akadályozta meg az országgyűlés mentelmi bizottságát abban hogy elrendelje a vizsgálatot. Érthető volt az aggodalma, hiszen 1884-ben Cegléden szerzett mandátumától már megfosztották egy ilyen vizsgálat után. Erre azonban most nem került sor. Bár a vizsgálat igazolni látszott a petícióban foglaltakat a mentelmi bizottság május 20-án igazolta Csatár mandátumát, így most már hivatalosan is ő lett Gyula

³³ *Választási mozgalmak.* In: *Békés*, VII. (1888. január 15.); *Népgyűlés.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, III. (1888. január 21.)

³⁴ *Hogy Csatár Zsigmond.* In: *Békés*, VII. (1888. január 8.); *Csatár népgyűlése.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, III. (1888. január 13.)

³⁵ KÓHN 2004. 93-94.; ERDÉSZ 2003. 52.

³⁶ *Bűnügyi tárgyalás.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, III. (1887. január 13.)

³⁷ *A választás után.* In: *Békés*, VII. (1888. január 15.); *A választásról illetőleg annak.* In: *Békés*, VII. (1888. január 15.); *Választás után.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, III. (1888. január 21.)

városának országgyűlési képviselője a ciklusból még hátralévő négy esztendőre.³⁸ Ezen a tényen az sem változtatott semmit, hogy egyik parlamenti párt sem fogadta soraiba. Sőt első felszólalása alkalmával az ellenzéki képviselők tüntetőleg kivonultak az ülésteremből.³⁹

A pártok és a kampány

Bár pusztán az események eddig ismertett menetéből is levonhatunk következtetéseket a gyulai pártok sajátosságaira vonatkozólag, annál lényegesen tanulságosabbnak ígérkezik a kampány során tanúsított magatartásuk elemzése. Sajnos a főszereplők nyilvános beszédei, melyek általában nyomtatásban is megjelentek, nem maradtak fenn, és a két gyulai hetilap is csak utal tartalmukra, így a kampány fontos mozzanatairól csak néhány megmaradt rölpap, illetve a helyi lapok hangsúlyozottan nem politikai beszámolóit alapján írhatunk. Ennek ellenére a legfontosabb kérdések kapcsán világos kép rajzolható meg a fent említett forrásokból is.

A pártok szerveződése illetve belső felépítése tekintetében ezek a források viszonylag szűkszavúak. Annyi mindenesetre megállapítható, hogy Gyula viszonylatában a vizsgált időszakban még a dualizmus korában az országos pártokat jellemző klubszerű forma állandósulásáról sem beszélhetünk, nem is szólva a mai értelemben vett modern politikai pártokról. Bár időben korábban, 1873-75 között működött a városban a kormányoldal támogatóit összefogó Deák kör és az 1890-es években az ellenzéki érzelmű polgárokat tömörítő 48-as kör is alakult, azonban a két időszak között ilyen jellegű állandó politikai körökkel nem találkozhatunk. A vizsgált választási küzdelmek során mind a gyulai Szabadelvű párt, mind a Függetlenségi és 48-as párt, bár kétségtelenül az országos politikai erők leképeződéseként, valójában nem mint állandóan - akár klub formában - működő párt hanem, mint a választásokra alkalmilag létrejövő, s a szavazók táborát szervező, összefogó időszakos formáció jelent meg. Ennek megfelelően a pártok szervezése is kifejezetten a választásokhoz kapcsolódóan, azt viszonylag rövid idővel megelőzően történt, s a formai magalakulásra még ennél is később, adott esetben csak a tényleges választást közvetlenül megelőzően került sor. A választási küzdelmek lezárultával együtt pedig lényegében a pártok megszűnésével is számolhatunk. Pártszervezés tekintetében egyébként az ellenzék tábora tűnt aktívabbnak, amely erőit már év elejétől igyekezett rendezni. Március eleji értekezletükön

³⁸ *Petitionáljunk-e?* In: *Békés*, VII. (1888. január 27.); *A gyulai mandátum*. In: *Békés*, VII. (1888. március 4.); *Csatár igazolva*. In: *Békés*, VII. (1888. május 20.)

³⁹ *Nem meglepetéssel ugyan*. In: *Békés*, VII. (1888. február 19.)

arról számoltak be, hogy az öt városrészből már kettőben, Németvárosban és Nagymagyarvárosban, a szervezés megtörtént, és döntöttek arról, hogy a másik három városrészben a szervezést körösen folytatják.⁴⁰ Néhány héttel később, március végén pedig egy nagygyűlés keretében a gyulai Függetlenségi és 48-as párt formálisan is megalakult, s megválasztotta képviselőjelöltjét.⁴¹ Ezzel szemben a Szabadelvű pár tényleges megalakulására csak néhány héttel a választások előtt, május 31-én került sor, s a szervezés első eseményeiről is csak április közepén számolt be a helyi sajtó.⁴² Egyes vélemények szerint a már két ciklus óta képviselő Göndöcs, s így a kormányoldal vereségében közvetlenül szerepet játszott ez a megkésettség, valamint a nem megfelelő pártszervezés.⁴³ Ezek után nem meglepő, hogy a pártok szervezetében sem találhatunk állandóságot. A márciusban megalakuló Függetlenségi és 48-as párt az elnök, három alelnök és a jegyző mellett egy 100 tagú bizottságot is választott. Hasonlóképpen járt el a szabadelvű párt is májusban, az elnök mellé szintén 100 tagot számláló pártbizottságot választva.⁴⁴ Ha figyelembe vesszük a választásokon a két szemben álló jelölt mellett leadott voksok számát, láthatjuk, hogy az egyik oldalon szinte minden harmadik, míg a másik oldalon is minden hetedik szavazó valamilyen pártbéli tisztséggel (minimum bizottsági tagság) is bírt. A 48-as párt kapcsán az időközi választásokkor bizonyos kontinuitás is felfedezhető a pártalakításra vonatkozóan: a még márciusban pártelnökké megválasztott Jantsovits Emil decemberben ugyanis azért mondott le a tisztről, hogy a párt képviselő jelöltje elehessen.⁴⁵ Ezzel szemben a másik táborban a párt újbóli megalakításakor egy ideiglenes elnök nyitotta meg az értekezletet, ahol a tisztújítás keretében az új elnök, három alelnökök és két jegyző mellett már csak 35 fős bizottság megválasztására került sor.⁴⁶

A pártszerveződés társadalmi hátterében a már többször említett hivatalnok/értelmiségi-földműves ellentétet fedezhetjük fel. Ennek gyökerei egészen az 1848-as jobbágyfelszabadításig, illetve az azt követő eseményekig visszavezethetőek. Az úrbéri rendezés visszáságai a csalódott parasztságot már a kezdetektől az ellenzékét erősítők körébe sorolták. A városon belüli pozícióikat ráadásul tovább gyengítette a korábbi nagyközségi szervezetet 1873-ban felváltó rendezett tanács mely a városvezetésen belül az értelmiségi

⁴⁰ *A képviselőválasztási mozgalmak.* In: *Békés*, VI. (1887. március 13.)

⁴¹ *A gyulai 48-as párt.* In: *Békés*, VI. (1887. március 27.)

⁴² *Göndöcs Benedek* In: *Békés*, VI. (1887. április 17.); *Választási mozgalmak.* In: *Békés*, VI. (1887. június 5.)

⁴³ *Választás B.-Gyulán.* In: *Szarvasi Lapok*, (1887. június 26.)

⁴⁴ *A gyulai 48-as párt.* In: *Békés*, VI. (1887. március 27.); *Választási mozgalmak.* In: *Békés*, VI. (1887. június 5.)

⁴⁵ *A negvennyolczas párt.* In: *Békés*, VI. (1887. december 18.)

⁴⁶ *Pártértekezlet.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 24.)

réteget hozta kedvező helyzetbe.⁴⁷ Mindezek alapján, kicsit leegyszerűsítve a helyzetet, azt mondhatjuk, hogy a rendszerrel alapjaiban elégedett, ahhoz hivatalai által is kötődő intelligencia alapvetően a Szabadelvű párt, vagyis a kormányoldal mögé sorakozott fel Gyulán. Ezzel szemben a minden tekintetben, helyi és országos ügyek kapcsán is változásokat igénylő parasztság, természetesen néhány értelmiségi vezetővel az élen, az ellenzékét erősítette. Mindezt a választói magatartásra utaló töredékes adatok is megerősíteni látszanak. Az 1887-es választói névjegyzék alapján Gyulán a szavazásra jogosult 1263 választópolgárból mintegy 51% volt földműves, 22 % iparos, 15 % hivatalnok/értelmiségi, 7 % kereskedő 5 % egyéb.⁴⁸ A városon belül öt szavazókerületet alakítottak ki. Ha az ezeken belüli arányokat nézzük azt tapasztaljuk, hogy az első (Belváros) kerületben a hivatalnok/értelmiségi réteg aránya önmagában eléri az 55%-ot és földműves lakossággal alig számolhatunk (6,7%). A második kerületben (Nagygyarváros) a többséget az iparos és kereskedő réteg adja, és az értelmiséggel kiegészülve arányuk itt is 50% fölötti. A harmadik kerületben (Németváros) erős iparos réteg jelenléte mellett (34%) már a földművesek bírnak 55% fölötti jelenléttel és a negyedik (Újváros) és ötödik (Nagyoláhváros) kerület lakossága viszont döntően az utóbbiak köréből került ki 71% és 80%-os adattal. Sajnos mivel a szavazói jegyzékek nem maradtak fenn, az egyes kerületek választóinak magatartásáról csak a sajtóban illetve a visszaemlékezésekben megjelenő általánosítások alapján szólhatunk. Ezek az adatok azonban összhangban vannak a kerületek társadalmi megoszlása által sugallt képpel. A belvárosban hagyományosan a kormányoldal jelöltjét támogatták, akinek a pozíciói a Nagygyarvárosban is erősek voltak. Ezzel szemben a függetlenségi jelölt szinte biztos számíthatott az Újváros támogatására és bírhatta a Nagyoláhváros földműveseinek szavazatait is. A mérleg nyelvénél rendszerint a Németváros bizonyult. Aki képes volt megszerezni az ottani szavazók bizalmát komoly lépést tett a mandátum felé. Nem véletlen, hogy a 48-as párt és Csátár szerepléseinek is egyik fő színtere ez a városrész. Göndöcs bukását pedig a korszak neves újságírója Kóhn Dávid egyenesen arra vezeti vissza, hogy Fridrich rendőrkapitány ügye miatt szembe fordult vele a Németváros.⁴⁹ Persze a választók magatartását és ezzel az egyes pártok helyi támogatottságát még sok más tényező is befolyásolhatta. Mint például a vallási megoszlás: az Újváros például döntően református, s mint ilyen az erős paraszti jelenléttel

⁴⁷ ERDÉSZ 2003. 125.

⁴⁸ Gyulavárosa 1887-ik évi követválasztóinak jegyzéke. A gyulai Corvin János Múzeum Ladics hagyatéka. Továbbiakban CJM LD.) 83.391. leltári szám alatt.

⁴⁹ KÓHN 2004. 105.

együtt valóban bázisa lehetett a Függetlenségi és 48-as pártnak, de épp így említhetnénk a belvárosi értelmiségi szavazók bizonyos nagyobb politikai aktivitását is.⁵⁰

A gyulai pártok országos pártokhoz való viszonyáról kevés adatunk van. A 48-as párt esetében a központi választmánnyal való szorosabb kapcsolatra utal, hogy a legtöbb rendezvényükön prominens vendéget üdvözölhettek köreikben. Orbán Balázs áprilisban, júniusban és decemberben is járt a városban, s úgy tűnik, minden alkalommal azzal a céllal érkezett, hogy megerősítse pártján belül pozíciójában az országosan is elfogadott jelöltet, előbb Hajóssyt, majd Jancsovitsot. Rajta kívül Justh Gyulát, Pártos Bélát vagy a nyári választásokon Csátárral szemben Kecskeméten győzedelmeskedő Horváth Ádámot is üdvözölhették körükben a gyulai függetlenségiek. Irányi Dániel pedig a gyulai 48-as pártnak küldött levelében határozta el magát és pártját élesen a szintén 48-as programmal fellépő Csátártól. Az időközi választásokon felmerülő idegen jelöltek, Hermann Ottó és Verhovay Gyula kapcsán is felülről jövő támogatást sejthetünk.⁵¹ Ez utóbbi igaz lehet a Szabadelvű párt esetében is, ahol Lukács György államtitkár és Geiszt Gáspár jelölésével is számolni lehetett Göndöcsöt megelőzően egy ideig.⁵² Mindezeket leszámítva azonban az esetleges országos kapcsolatokról többet nehéz megállapítani. Csátár esetében ez a kérdés fel sem merül. Tőle, mint láthattuk, az országos pártok is elhatárolódtak, s megválasztása után sem fogadta soraiba az ellenzék. Politikai irányultságáról mindenesetre sokat elárul, hogy bár Gyulán decemberben 48-as programmal indult, előtte Kecskeméten antiszemita programmal lépett fel, és korábban arra is volt példa, hogy jó pénzért 67-es programmal induló jelölt mellett korteskedet.⁵³

A párszervezés, illetve általában a politika, elsődleges színterét a városban működő körök adták. E tekintetben a 48-as párt esetében a városrészek olvasóköreivel, míg a Szabadelvű pártnál elsősorban az úri kaszinóval számolhatunk. Ezek mellett a választási időszakban természetesen működtek mindkét, Csátár fellépésével mindhárom, oldalon a kortes tanyák is, és a pártok nyilvános szerepléseinek szintén fontos szerep jutott. Ez utóbbit megvizsgálva azt láthatjuk, hogy a Szabadelvű párt tevékenységére inkább a szűkebb körben, nagyon gyakran zárt helyen megtartott gyűlések, illetve értekezletek voltak jellemzőek. Még egy olyan, kifejezetten látványos esemény is, mint a fáklyászene, mellyel képviselőjelöltjüket megtisztelték, viszonylag kevés résztvevővel zajlott. Ezzel szemben a Függetlenségi és 48-as

⁵⁰ *Választási mozgalmak.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. április 13.); *A választás.* In: *Békés*, VII. (1888. január 1.); KÓHN 2004. 82-105.

⁵¹ *Orbán Balázs Gyulán.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. április 13.); *A választási mozgalmak.* In: *Békés*, VI. (1887. december 18.); *A negyvennyolcas párt.* In: *Békés*, VI. (1887. december 18.);

⁵² *Képviselő jelöltek.* In: *Békés*, VI. (1887. december 11.)

⁵³ *Az urna előtt.* In: *Békés*, VII. (1888. január 8.); KÓHN 2004. 92.

párt gyakorlatára, bár értekezletekkel természetesen náluk is találkozhatunk, sokkal inkább a köztéren megtartott, nagyobb tömeg bevonását lehetővé tevő gyűlések a jellemzőek. A sajtó nemegyszer több ezres tömegről számolt be ilyen alkalmakkor. Még inkább kijelenthető ez Csatár esetében, nála ezeket a népgyűléseket tekinthetjük a választókkal való kapcsolattartás leghangsúlyosabb formájának. A pártok eltérő gyakorlata szoros összefüggésben lehet társadalmi bázisukkal. Míg a Szabadelvű párt elsősorban a városi intelligencia körében keresete támogatóit, addig a függetlenségek inkább a földműves osztályt igyekeztek megszólítani. Csatár számára pedig az egyedüli esélyt jelentette az utóbbi saját oldalra állítása, hiszen a tisztviselő/értelmiségi réteg teljes mértékben elzárkózott személyétől.

A kampány során előkerülő témákról megállapítható, hogy azok egyaránt érintettek országos és helyi ügyeket, azonban ezek aránya és hangsúlyos voltak az egyes pártok retorikájában különbözött. A beszámolók alapján úgy tűnik, hogy bár a nagypolitika ügyei a 48-as párttól sem állottak távol, a Szabadelvű párt programjában szerepeltek hangsúlyozottabban. Göndöcs Benedek például 1887. május 31-én tartott beszédében szólt több országos illetőségű kérdésről is, mint a főrendiház újjászervezése, a közös ügyek kérdése, ötéves képviselői mandátum, országos kiállítás, vízjog, selyemhernyó tenyésztés stb..⁵⁴ Ezzel szemben a 48-as párt részéről inkább a párt országos központjából érkező vendégek foglalkoztak a nagypolitika kérdéseivel, bár természetesen a párt helyi vezetői is „szép beszédben foglalták össze a 48-as eszméket”. Mondanivalójuk központjában rendszerint a kormány bírálata állott, s gyakran felemlegetett témának számított a magas államadósság kérdése.⁵⁵ Beszédeiben Csatár is rendszeresen tárgyalt országos kérdéseket, s a kormány bírálata 48-as retorikával kapcsolta össze, különösen sokat foglalkozva a szegények helyzetével és a magas adók kérdésével. Ebben a tekintetben sokkal inkább stílusa, mint mondanivalója különbözött a gyulai 48-as pártétól.

Épp az ellenkezőjét tapasztaljuk az eddig leírtaknak, ha a fontosabb helyi ügyek kampánybéli szerepét vizsgáljuk meg. Ez elsősorban a 48-a párt és Csatár beszédeiben jelentkezett hangsúlyozottan, és a Szabadelvű párt csak érintőlegesen, a felmerülő vádakra reflektálva foglalkozott vele.⁵⁶ Míg az első két táborban tudatosan építettek a városban

⁵⁴ *Beszámoló*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. június 4.)

⁵⁵ Jó példa erre Orbán Balázs 1887. áprilisi vendégszereplése: *Orbán Balázs Gyulán*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. április 13.); *A gyulai negyvennyolczas*. In: *Békés*, VI. (1887. április 17.)

⁵⁶ 1887-ben a választásoktól függetlenül is meglehetősen feszült viszonyok jellemezték Gyula közéletét. Több olyan vitás kérdés, sőt botrányos ügy is volt, mely megosztotta a város polgárait. A meglehetősen magas helyi adók mellett a városvezetés pénzügyi visszafizetésekére derült fény, s a vármegye vizsgálatot kezdeményezett a városi tiszttal szemben. Mindezekhez még a városi rendőrkapitány nagy visszhangot keltő sikkasztási ügye is kapcsolódott. A nép körében feléledni látszott a csak néhány éve, 1885-ben lezajlott mozgalom a rendezett tanács ellen, a nagyközségi szervezet visszaállítása érdekében. A folyamatok egészen odáig vezettek, hogy a

tagadhatatlanul meglévő feszültségekre, és a városi tisztikarral szemben érzékelhető elégedetlenségre, addig a döntően az intelligencia támogatását bíró Szabadelvű párt soraiban csak sajnálkoztak azon, hogy milyen könnyen befolyásolható a gyulai nép, mely még saját vezetőire sem hallgat, de érdemben nem voltak hajlandóak foglalkozni a problémákkal.⁵⁷ Ez a hozzáállásuk lényegében mindkét választás során a vereségüket eredményezte. Hajóssy beszédeiben nyíltan a rendezett tanács ellen s a nagyközségi szervezet visszaállításának ígéretével kampányolt, ezzel tudatosan célozva meg a szavazók nagyobb többségét adó földműves osztályt, helyi szóhasználatban a népet. A 48-as párt június 12-i nagygyűlésén például a városi tisztviselők ellen fogalmazott meg olyan vádakat, melyekkel a városi képviselőtestületnek is külön foglalkoznia kellett a következő ülésén.⁵⁸ Bár bizonyosan nem tudjuk, itt valószínűleg a pénzügyi rendezetlenségekről és a rendőrfőnök ügyéről lehetett szó leginkább. Az időközi választások kampányában Csátár is folyamatosan a rendezett tanács és a városi urak ellen izgatta a népet. Sőt másodszori bukása után, visszaszerzendő korábbi népszerűségét, maga Göndöcs is a rendezett tanács ellen fordult, kivívva ezzel korábbi támogatói, a városi intelligencia ellenszenvét.⁵⁹

Hajóssy halála után magát az egész választást a gyulai sajtó egyébként úgy állította be, mint helyi ügyet, ahol nem a nagypolitika, hanem a város érdekei kell, hogy érvényesüljenek, hiszen az országgyűlési pártok már megalakultak, és az egy gyulai mandátum az erőviszonyokon semmit sem fog változtatni, így a szavazóknak nem a pártelvek alapján hanem a helyi ügyek ismeretében kell választania a legalkalmasabb, a városért tenni akaró és tudó személyt. Ez a megfogalmazás egyébként nem is burkoltan Göndöcs mellett s még inkább Csátár ellen irányult.⁶⁰

A helyi ügyek kérdéséhez szorosan kapcsolódtak a személyi kérdések a gyulai pártok retorikájában. Minden tábor kampányában megtaláljuk a személyes támadások, az ellenfél lejáratását célzó elemek finomabb vagy erőteljesebb formáját. A 48-as párt 1887-es kortesdalában például sorra veszi a Szabadelvű párt fontosabb személyeit, mindenkinek adva egy-egy fricskát.⁶¹ Hajóssy fentebb említett kritikái a városi tisztviselők ellen sem lehettek

város polgármestere, aki majd tizenöt éve betöltötte, 1888 elején lemondott hivataláról. Mindennek háttérében a város évtizedekre visszatekintő intelligencia-nép ellentétének felerősödését láthatjuk. Bővebben erről ld.: ERDÉSZ 2003. 62-69, 124-126.

⁵⁷ ERDÉSZ 2003. 51.

⁵⁸ *A képviselőtestület ülése*. In: *Békés*. VI. (1887. június 19.)

⁵⁹ *Ne tovább!*. In: *Békés-Gyulai Híradó*, III. (1888. február 25.)

⁶⁰ *B.-Gyula, 1887. december 11.* In: *Békés*, VI. (1887. december 11.);

⁶¹ A kortesdal kézirata: CJM LD. leltári szám nélkül.

mentesek a személyeskedéstől, amit az is megerősíteni látszik, hogy a nagygyűlés utáni hírek szerint az egyik „függetlenségi szónok becsület kérdése ügyében provokáltatott.”⁶²

Ezen a téren is nem meglepő módon Csátaré volt a főszerep. Még nem, mint képviselőjelölt, hanem mint a 48-as párt meghívott szónoka 1887. március 15-i beszédének 9/10 részében Göndöcs Benedekkel foglalkozott s csak a maradékban az ünneppel.⁶³ Az időközi választások nagygyűlésein pedig már folyamatosan a helyi vezetők ellen izgatta a népet nem riadva vissza a személyeskedésektől sem. Egyik alkalommal például „*a másik pártbelieket nyomorult himpelléreknek nevezte, akik etetés és itatással szedik el az embereket a becsület útjáról.*”⁶⁴ Mindezzel odáig ment, hogy Jantsovits Pál, Békés vármegye alispánja az ellene szórt sértések miatt nyilvános becsületsértés vétségéért fel is jelentette.⁶⁵ Göndöcs, persze nem egészen elfogulatlanul, a következőképpen jellemezte tevékenységét: „*Csatár Zsigmond hiszékeny népünket ámtáásaival, ígéréteivel, az intelligencia szidásával, a város tanácsának piszkolásával egészen a maga részére hódítá.*”⁶⁶

A Szabadelvű párt a lejáratás módszeréhez - mintegy válaszképpen - elsősorban Csátárral szemben nyúlt, ekkor viszont meglehetősen széles eszköztárat alkalmazott. Röplapokon, plakátokon és a helyi sajtóban leplezte le ellenfele viselt dolgait és hamis állításait. A Békés-Gyulai Híradó például a döntő választást megelőző számában nem kevesebb, mint hét cikkében foglalkozott kisebb-nagyobb mértékben Csátárral, és egyik sem volt kifejezetten hízelgő.⁶⁷ A párt ezek mellett Csátár korábbi tevékenységének helyszíneiről, például Ceglédre hozott tanúkat, hogy igazolják annak viselt dolgait, sőt Csátár gyulai hívei közül is néhányat elutaztattak ezekre a helyekre, hogy személyesen meggyőződhesenek képviselőjelöltjük valós jelleméről.⁶⁸

A kampány eszköztárának mindegyik táborban szerves részét képezték a megvendégelések, ebédek, vacsorák, bár úgy tűnik ezekben inkább a Szabadelvű párt, illetve maga Göndöcs járt az élen. Többször is olvashatunk vele kapcsolatban ilyen tudósításokat: „*Este a képviselő úr díszvacsorát adott, melyre a küldöttség minden tagja hivatalos volt.*”⁶⁹ „*A beszédek végezte után egy 100-120 terítékű diszes ebédre voltak meghívva a választók*

⁶² *A mint beszél.* In: Szarvasi lapok, (1887. június 19.)

⁶³ *Március tizenötödike.* In: Békés, VI. (1887. március 20.); *Március 15.* In: Békés-Gyulai Híradó, II. (1887. március 16.)

⁶⁴ *Csatár népgyűlése.* In: Békés-Gyulai Híradó, III. (1888. január 13.)

⁶⁵ *Csatár feljelentve.* In: Békés-Gyulai Híradó, III. (1888. március 3.)

⁶⁶ *Nyilatkozat.* In: Szabadság, XIII. (1888. március 3.)

⁶⁷ *Választás előtt; Csátár népgyűlése; Választás; Jó ajánlólevél; Hamis plakátok; Quo usque tandem?; Bűnügyi tárgyalás.* In: Békés-Gyulai Híradó, III. (1888. január 13.)

⁶⁸ *Választási mozgalmak.* In: Békés, VII. (1888. január 15.); *Népgyűlés.* In: Békés-Gyulai Híradó, III. (1888. január 21.)

⁶⁹ *Göndöcs Benedek* In: Békés, VI. (1887. április 17.)

*Göndöcs vendégszerető házához.”.*⁷⁰ „*A beszámoló beszéd után fényes ebéd volt a képviselőjelöltnél, melyen a kerület színe java részt vett*”⁷¹ A 48-as párt kortesdalában erre vonatkozólag számos közvetlen utalással is találkozunk, egészen addig menően, hogy az ellentábort egyszerűen csak abrosz pártiaknak nevezik. A függetlenségek vacsoráiról tudósítva egyébként a sajtó nem egy esetben meg is jegyezte, hogy ki-ki a maga költségén vett részt rajtuk.⁷² Csatárral kapcsolatban beszédes történet, hogy míg ő szónoklataiban talán a leghevesebben tiltakozott az etetés-ítatás általi szavazatszerzés ellen, addig főkortese amiatt bosszankodott, és szidta a Korona vendéglő tulajdonosát, hogy az „*felmondott nekik, pedig már 500 frtot tett el tőlük.*”⁷³ Megválasztása után viszont a tiszteletére rendezett fáklyásmenetet követően már oly módon vendégelte meg választóit, hogy mindenki maga volt kénytelen fizetni a vacsoráját, így a kétszáz személyre tervezett banketten mindössze hatvanan vettek részt.⁷⁴

Szintén fontos eszköznek számítottak a pártok kezében a kampány során a választók eléréséhez a plakátok, rölapok és nyomtatott beszédek, melyeket nem egy esetben, mint a szabadelvű párt példáján láthattuk, minden választóhoz megküldtek.⁷⁵ Ilyen jellegű tevékenységről valamennyi tábor esetében vannak adataink. Egyedinek tekinthető, s a gyulai szokásoktól eltérő viszont Csatár módszere, mely során házról-házra járva, kisebb ajándékokkal kedveskedve, személyes kampányt folytatva igyekezett megnyerni magának a szavazók bizalmát.⁷⁶ Ez azonban már nem annyira a pártokról. Mint Csatár személyéről mond el sokat.

A gyulai pártok néhány jellemzője 1887-88-ban. Összegző gondolatok.

Összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy 1887-88-ban a gyulai politikai pártok bár az országos minták leképeződésének tekinthetőek, szerveződésükben, felépítésükben és működésükben a helyi ügyek és adottságok játszották a döntő szerepet. A pártok nem határozhatóak meg állandó jelleggel, kör formában működő politikai formációkként, sokkal inkább, mint a választások időszakára alakuló s a szavazókat a parlamenti pártok mintáit követve szervező érdekközösségek. Működésük ebből következően alapvetően a kampány

⁷⁰ *Követ választási mozgalmak.* In: *Szarvasi Lapok*, (1887. június 5.)

⁷¹ *Választási mozgalmak* In: *Békés*, VI. (1887. június 5.)

⁷² *Követ választási mozgalmak.* In: *Szarvasi Lapok*, (1887. június 5.)

⁷³ *Csatár népgyűlése.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, III. (1888. január 13.)

⁷⁴ *Az „első” családás.* In: *Békés*, VII. (1888. január 27.)

⁷⁵ *Választási mozgalmak.* In: *Békés*, VI. (1887. június 5.); *A szabadelvű párt értekezlete.* In: *Békés-Gyulai Híradó*, II. (1887. december 31.)

⁷⁶ ERDÉSZ 2003. 50.

időszakára korlátozódott s középpontjában a minél magasabb szavazatszám biztosítása állott jelöljük támogatására s a mandátum megszerzésére. Az országos pártvezetéshez való viszonyuk sokkal inkább esetlegesnek, mint állandónak volt tekinthető. Ezen a téren a dualizmuskori választási rendszer sajátosságaiból adódóan sok szempontból hátrányt szenvedő ellenzéki tábor tűnt következetesebbnek, jobban élve a felső támogatásból adódó esetleges előnyökkel. Döntőnek azonban nem ez a tényező, hanem a helyi viszonyok ismerete bizonyul. A 48-as párt, majd később Csatár győzelmét is annak tulajdoníthatjuk, hogy ki tudta használni az intelligencia és a nép között meglévő társadalmi feszültséget és a maga oldalára tudta állítani a választók döntő többségét adó parasztságot. Ennek megfelelően a helyi ügyek és események lényegesen nagyobb teret kaptak a pártok retorikájában, mint az országos kérdések, vagy a parlamenti pártok szerveződését alapjaiban meghatározó közjogi ellentétek.

A helyi ügyek fókuszba állítása és a meghatározott társadalmi réteghez való kötődés a pártok nyilvános szereplései és kortes módszereik kapcsán is látványosan megmutatkozott. A Szabadelvű párt a szűkebb körben lezajló értekezleteket, plakátokat, röplapokat tekintette a megfelelő módszernek a választók eléréséhez, erősen építve a sajtó támogatására is, ezzel szemben a függetlenségi és 48-as párt s később Csatár is a sokszor szavazati joggal sem feltétlenül bíró tömegek előtti nagygyűlésekre helyezte a hangsúlyt. Sőt Csatárnál emellett még számolhatunk a házról-házra járó, a szavazókat személyükben megszólító kampánnyal is.

Alapvetően tehát az fogalmazható meg, hogy a vizsgált időszakban a gyulai – lényegében csak a választások alatt működő – politika pártok tevékenységét alapjaiban a helyi társadalmi viszonyok s az ehhez szervesen kapcsolódó helyi események határozták meg, s a nagypolitika színpadának történéseivel csak ezeken túlmenően, de az események menetét, s a helyi pártok működését döntően nem befolyásoló módon számolhatunk.